УДК 803.0 – 561.71 : 801.542.2: 800.3

КООРДИНАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПАРАТАКСИСУ

Приходько А.М., к.філол.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається проблема паратаксису під кутом зору синтактики, логіки, семантики і прагматики; ставиться питання про співвідношення координативних і субординативних чинників конституювання паратаксису.

Ключові слова: координація, субординація, біном, трином, релятив, конектор, предикат, іллокуція, складний мовленнєвий акт, скопус.

Приходько А.Н. КООРДИНАЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПАРАТАКСИСА / Киевский национальный университет им. Т.Г. Шевченко, Украина.

В статье рассматривается проблема паратаксиса под углом зрения синтактики, логики, семантики и прагматики; ставится вопрос о соотношении координативных и субординативных факторов конституирования паратаксиса.

Ключевые слова: координация, субординация, бином, трином, релятив, коннектор, предикат, иллокуция, сложный речевой акт, скопус.

Anatoli N. Prykhodko KOORDINATION ALS GRUNDLAGE FŰR FORMIERUNG DER PARATAXE / Kiew National Taras Shevchenko University, Ukraine

The article is devoted to the problems of parataxis, researched syntactically, logically, semantically and pragmatically. The questions of mutual relationship of the coordinative and subordinative factors in parataxis generating are discused.

Key words: coordination, subordination, binom, trinom, conjunctor, connector, predicate, illocution, complex speech act, scopus.

У своєму витлумаченні паратаксису (складносурядного речення) ми виходимо насамперед із поняття відношення. Феномен відношення для філософії є "моментом взаємозв'язку багатьох видів буття", яке означає матеріальну або смислову єдність, взаємовизначуваність цих існувань" [7, 325], "зумовлену матеріальною єдністю світу" [4, 89]. Екстраполяція філософського погляду на лінгвістичну категорію відношення дозволяє його витлумачення й у більш вузькому синтаксичному розумінні. Зазвичай синтаксичні відношення розглядаються як різновид змісту (значення і смислу) та виявляються нерозривно пов'язаними з поняттям синтаксичного зв'язку.

Особлива конструктивна роль у формуванні речення належить з-поміж інших таким зв'язкам, що усвідомлюються мовною особою як ієрархічні (підрядність) та координативні (сурядність) відношення. В основі підрядних відношень лежить сприйняття і, відповідно, "омовлення" людиною ідеї підпорядкованості одних явищ іншим, встановлення первісності одного з них і вторинності іншого. Навпаки, координативні відношення відбивають ідею "спільної діяльності на підставі інтеграції індивідуальних діяльностей, спрямованих на реалізацію однієї спільної мети" [2, 397], що трансформується в мові як усвідомлення рівноправності та незалежності існуючих зв'язків між явищами життєвого світу.

Координація передбачає такий тип поєднання граматично рівноцінних одиниць мови, при якому жодна з них не може бути зведеною до рангу компонента іншої, а, навпаки, усі вони виражають граматичну непідпорядкованість, наступність і рівноправність у лінійному ланцюгові розгорнення речення [1, 338; 8, 484]. Координативний зв'язок може існувати між одиницями практично всіх рівнів мовної системи – між морфемами, членами словосполучення, членами речення, окремими реченнями.

В останньому випадку йдеться про сурядний різновид координативного зв'язку. Він реалізується між предикативними одиницями складного синтаксичного цілого – складносурядного речення (ССР), яке і є об'єктом нашого інтересу. У першому наближенні до об'єкта дослідження ми будемо вважати складносурядним реченням таке біпредикативне утворення, між частинами якого встановлюється координативний зв'язок. Елементарні синтаксичні одиниці-сегменти, з яких складається бінарна конструкція з координативним характером зв'язку, у германістиці прийнято називати кон'юнктами (К) [9, 315; 10, 480; 12, 800; 13, 2362].

Предметом аналізу буде дослідження ССР з позицій лінгвофілософських поглядів на структуру і функції мови, які визначають в основних своїх рисах інтегральну когнітивно-дискурсивну, або номінативно-екзистенційну парадигму (систему) сучасного мовознавства. Як відомо, системність є насамперед

ієрархічним порядком і тісно пов'язана з питаннями еволюції, араморфозу і з мірою організації [5, 88]. Системна організація синтаксичних одиниць передбачає вирізнення чотирьох аспектів синтаксису – формально-граматичного (власне-синтаксичний), власне-семантичного (логіко-граматичний), семантико-синтаксичного (пропозиціональний) та комунікативно-прагматичного.

На формально-граматичному рівні ССР постає як бінарно організована конструкція, яка є поєднанням двох простих речень-кон'юнктів, зосереджених навколо деякого умовного центра, у одне складне реченнєве утворення. Умовний центр може набувати вигляду синдетичності або асиндетичності та бути віссю, на якій відбувається варіювання структури кожного із кон'юнктів у межах симетрії / асиметрії, зворотності / незворотності. Інваріантно задана бінарність не перешкоджає складносурядному реченню бути конструктивно гнучкою одиницею. Це зумовлює існування як суто бінарних (закритих) структур, так і бінарно організованих поліномів (відкритих), а також здатність ССР до свого варіювання в межах деривaційних процесів спрощення і ускладнення.

Ознака 'відкритість' / 'закритість' структури виявляється для ССР недостатньо послідовним та надійним критерієм, оскільки не має спеціальних "матеріальних" засобів своєї експлікації. Спостереження показують, що комбінації відкритих і закритих структур дають різні структурно-граматичні конфігурації, які можна розглядати як композиційні моделі сурядного розгорнення. Ці моделі зводяться в кінцевому рахунку до двокомпонентних структур. Якщо взяти сурядний поліном типу *Friedemanns besuchten auch Gesellschaften* {K_1}*,* *denn sie gehörten zu den ersten Kreisen der Stadt* {K_2}*,* *aber geheiratet hatten sie beide noch nicht* {K_3}*,* *denn ihr Vermögen war eben nicht groß* {K_4}*,* *und sie waren ziemlich häßlich* {K_5} /Th. Mann/, то він усе одно буде складатися із бінарно організованих єдностей (докладніше про це див. [3, 9]).

Модифікація формально-граматичної організації ССР за моделлю спрощення може здійснюватися шляхом еліпсизації, асиндезації, парцеляції та редукції. Ці деривaційні процеси безпосередньо пов'язані з особливостями і закономірностями людського світосприйняття й світоузагальнення, здатності людини здійснювати свою діяльність як ергономічно та виважено, так і спонтанно та імпульсивно, а також схильністю людської психіки до передачі інформації компактними та економними вербальними засобами.

Ускладнення формально-граматичної структури ССР здійснюється двома способами – шляхом включення до одного або двох кон'юнктів різного роду напівпредикативних конструкцій (*Brett lag noch dort, wo sie gelegen hatte, aber irgendwie war es ihr gelungen, sich auf die Seite zu drehen, und nun lag sie reglos da, einen Arm über der Brust, und stöhnte …* /I. Noll/) та шляхом розширення бінарної структури за рахунок складнопідрядних конструкцій (*Ich kann mich nicht beklagen über diesen Weg und die Stationen, an die er mich geführt hat, doch der Weg, den ich gewählt habe, war immer der richtige, und ich würde mich immer wieder für ihn entscheiden* /L. Feuchtwanger/), внаслідок чого утворюються гібридні сурядно-підрядні комплекси. В обох випадках ССР набуває вигляду полінома, але не втрачає при цьому своєї конструктивної бінарності.

На власне-семантичному рівні ССР постає як тернарно організована структура, конструктивним центром якої є логічна зв'язка. Співвідносячи структуру ССР зі специфікою логічних сполучників і їх роллю в конституюванні тверджень кон'юнкції, диз'юнкції та імплікації, логіко-семантичний підхід до таксономії ССР зосереджує увагу на істинності / хибності конституентів складного висловлювання, наголошує їх логічну дискретність, відмовляючи ССР у праві бути синкретичною логіко-граматичною структурою. З іншого боку, логіко-граматичний підхід або ігнорує, або недооцінює роль лексичної семантики зв'язкових засобів у смисловій організації ССР, а тому не завжди дає адекватне уявлення щодо його лінгвістичної суті.

Якщо реєстр логічних зв'язок має загальномовний характер і зводиться до чотирьох одиниць – сполучники кон'юнкції (und, aber), диз'юнкції (oder) та імплікації (wenn), – то список сурядних релятивів визначається суто етноспецифічними чинниками. Стосовно німецької мови він може бути упорядкованим у вигляді 12 лексико-семантичних груп: комітативні (dabei, und_1), адитивні (dazu, und_2), градаційні (nicht nur…, sondern auch, sowohl…, als auch, weder, noch), зіставні (und_3, $aber_4$), власне-протиставні (trotzdem, $aber_1$), компенсаційні (dafür, $aber_2$), лімітативні (nur, $aber_3$, nicht…, sondern), власне-розділові (bzw., $oder_1$), селективні (entweder.., oder, $oder_2$), опозитивні (sonst, $oder_3$), власне-каузальні (denn, und_4) та наслідково-каузальні (darum і інш.). Ці лексеми слід розглядати як архісеми, які очолюють споріднені лексико-семантичні угрупування сурядних релятивів як диференційного, так і недиференційного значення. Вони є засобами формування вторинних смислів – відношень між пропозиціями – і виступають на семантико-синтаксичному рівні ССР як складні предикати-релятори.

Лексична семантика сурядних релятивів відрізняється синонімічністю та багатозначністю, нерідко стилістичною маркованістю і регіонально-діалектною забарвленістю, а тому вона має розглядатися у межах лексико-семантичної опозиції диференційність / недиференційність значення. Усе це надає підстави вважати, що між логічними сполучниками та сполучниками природної мови не існує чітких кореляцій як якісного, так і кількісного характеру. Корпус німецьких сурядних релятивів має вигляд закритого списку.

На когнітивно-семантичному рівні ССР формально-граматична бінарність ССР трансформується в когнітивно-семантичну тернарність. Остання має фреймову структуру, у якій поєднуються дві й більше денотативні (мікро)ситуації (СИТ). Засобом поєднання ситуацій у єдине ціле є предикати-конектори (ПК). Останні диференціюються залежно від каузального (‘зумовленість’ / ‘незумовленість’) та епістемічного (‘відповідність’ / ‘невідповідність’) чинників. Із урахуванням цих когнітивно-семантичних опозицій слід вирізняти чотири види складних предикатів-конекторів – вузлів “семантичної сітки”, до якої можуть бути вміщені у своєму найбільш узагальненому вигляді основні когнітивно-семантичні типи ССР: незумовленої відповідності ($ПК_{|\text{-cond/+cor}|}$), незумовленої невідповідності ($ПК_{|\text{-cond/-cor}|}$), зумовленої відповідності ($ПК_{|\text{+cond/+cor}|}$), зумовленої невідповідності ($ПК_{|\text{+cond/-cor}|}$). Предикати-конектори концептуалізують сурядний зв’язок на вищому ступені узагальнення, у результаті чого група речень-кон’юнктів, кожен із яких, співвідносячись з окремим судженням, постає як граматична, логічна і семантико-синтаксична єдність.

Прості речення, які поєднуються предикатами-конекторами незумовленої відповідності (*Dr. Scheffelweis reichte Diederich seine weißliche Hand und mustere ihn dabei über den Klemmer weg* /H. Mann/) та незумовленої невідповідності (*John gibt sein Geld für Pferde aus, und Peter für Frauen* /R. Oirsouw/), є рівноправними як з формально-граматичної, так і з когнітивно-семантичної точок зору. ССР, частини яких поєднані предикатами-конекторами зумовленої відповідності (*Ich aß gerne die Schnitte des Malers, denn sie waren mit hausgemachter Leberwurst bestrichen* /S. Lenz/; ≈ *Die Schnitte des Malers waren mit hausgemachter Leberwurst bestrichen, darum aß ich sie gerne*) та зумовленої невідповідності (*Es regnete oft, aber der Urlaub war schön; Bier mag er nicht, dafür trinkt er Wein* /R. Klappenbach/; *Entweder zahlen sie, oder ich rufe die Polizei* /U. Engel/), залишаючись формально рівноправними, виявляються когнітивно нерівнорядними, оскільки описувані ними ситуації поставлені в залежність від нормативних очікувань, епістемічних уявлень та суб’єктивних і/або колективних стереотипів комунікантів щодо устрою позамовного світу.

Задаючи характер відношень між денотативними ситуаціями у першому наближенні, предикати-конектори здійснюють одночасно й їх поєднання в одну макроситуацію – тернарно організований фрейм. Паратактично оформлений фрейм можна представити у вигляді формули $СИТ_1$ + ПК + $СИТ_n$ (де $n \geq 2$). Такий фрейм-трином є фіксацією двох об’єктивно існуючих ситуацій плюс суб’єктивна рефлексія мовця на характер відношень між ними. Когнітивно-семантична тернарність – це ментальна основа продукування паратактичного висловлювання незалежно від того, чи буде воно оформлено закритою бінарною структурою, чи відкритою конструкцією-поліномом. Наприклад, фреймова структура вже згадуваного полінома може бути представленою так: трином-1: *Friedemanns besuchten auch Gesellschaften* ($СИТ_1$), *denn* ($ПК_{|\text{+cond/+cor}|}$) *sie gehörten zu den ersten Kreisen der Stadt* ($СИТ_2$); трином-2: *Sie gehörten zu den ersten Kreisen der Stadt* ($СИТ_2$), *aber* ($ПК_{|\text{+cond/-cor}|}$) *geheiratet hatten sie beide noch nicht* ($СИТ_3$); трином-3: *Geheiratet hatten sie beide noch nicht* ($СИТ_3$), *denn* ($ПК_{|\text{+cond/+cor}|}$) *ihr Vermögen war eben nicht groß* ($СИТ_4$); трином-4: *Ihr Vermögen war eben nicht groß* ($СИТ_4$) *und* ($ПК_{|\text{-cond/+cor}|}$) *sie waren ziemlich häßlich* ($СИТ_5$).

Тричленна когнітивно-семантична структура паратаксису влаштована таким чином, що кожна попередня ситуація виступає позиційно першою по відношенню до наступної, а кількість триномів у одному ССР визначається формулою n - 1 (n = кількість денотативних ситуацій). Разом з тим, поєднання триномів у сурядний фрейм не є довільним. Кількісні обмеження тут пов’язані з такою закономірністю: в одному фреймі може бути не більше чотирьох триномів, що цілком узгоджується з психологічними можливостями оперативної пам’яті людини [6, 64-65], яка здатна відтворювати тільки 4-5 одиниць (об’єктів), хоч утримувати може й більше.

Когнітивно-семантичні відношення є складовою номінативного рівня ССР і в той же час вони не існують поза реальною ситуацією спілкування. Їм належить важлива роль в організації смислової інформації, яка використовується людиною у вербальній комунікації і тим самим у своїй пізнавальній діяльності. При цьому слід визнати, що комунікативна функція мови, уможливлюючи спілкування людей та існування самого соціуму, має бути базовою і вихідною при аналізі ССР у функціональному розрізі.

Комунікативно-прагматичний аспект ССР порозуміває його розгляд під кутом зору теорії діяльності та соціальної інтеракції. У такий спосіб традиційно розрізняються розповідні, питальні та спонукальні ССР. Але насамперед у функціонально-комунікативному розрізі вони постають як форма складного мовленнєвого акту (МА). Останній являє собою деякий набір різних актомовленнєвих функцій (МА-функцій), кожна з яких у глобальному плані має своє конкретне завдання – служить спонуканню, повідомленню, питанню тощо. Зокрема, у (1) – це комбінація директива і констатива, у (2) – констатива і квеситива, у (3) – директива і комісива, у (4) – двох констативів.

(1) ⇒ (1a) *Mach das Fenster zu,* (1a) *sonst holst du dir eine Erkältung* /U. Engel/.
(2) ⇒ (2a) *Ich habe dir eine Stulle gemacht.* (2b) *Oder hast du keinen Hunger?* /R. Pasch/
(3) ⇒ (3a) *Nimm die Finger aus der Marmelade*, (3b) *oder es setzt was!* /R. Pasch/.
(4) ⇒ (4a) *Die Heizungsröhren sind geplatzt*, (4b) *denn es hat Frost gegeben* /R. Pasch/.

Позначивши позиційно перший мовленнєвий акт як $МА_1$, а позиційно другий як $МА_2$, можна отримати три схеми перетворення елементарних МА на складні:
$МА_1 \rightarrow МА_2$ ($МА_1$ – головний, $МА_2$ – підпорядкований)
$МА_1 \leftarrow МА_2$ ($МА_1$ – підпорядкований, $МА_2$ – головний)
$МА_1 \leftrightarrow МА_2$ ($МА_1$ і $МА_2$ є рівноправними).

Складні МА, оформлені паратаксисом, мають певні комбінаторні можливості. Якщо за вихідну точку взяти базові мовленнєві функції синтаксичної одиниці (констатив, директив, квеситив, комісив) та співвіднести кожну з них із позицією, яку ця функція займає в ССР, то можна отримати матрицю комбінаторних можливостей складних МА з потенціалом у 16 варіантів. Із цього потенціалу паратактичними засобами можуть реалізуватись лише вісім комбінацій, тобто рівно 50% теоретично можливих випадків використання ССР у формі складного мовленнєвого акту, серед яких розрізняються композитні та комплексні.

К о м п о з и т н і мовленнєві акти (КзМА) являють собою цілісну послідовність мовленнєвих дій (МА-функцій), які утворюють інтегрований блок координативно організованих однорідних комунікативно-прагматичних типів висловлювання, поєднаних спільною інтенцією. Будучи оформленими одною синтакичною структурою, КзМА являють собою двоактові бінарні номінації, тобто комбінацією позиційно першого ($МА_1$) та позиційно другого ($МА_2$) елементарних мовленнєвих актів (табл. 1).

Моделювання складних МА композитного типу показує, що паратаксисом можуть бути реалізовані три із чотирьох теоретично можливих комбінацій елементарних МА. Ці іллокутивні моделі втілюються відповідно у трьох скопусах – повідомлення (I), питання (II) і спонукання (III). Звичайно, при аналізі КзМА питання про домінанту та рецесивну МА-функцію не виникає, оскільки їх рівноправність є наслідком рівноправності комунікативних ситуативних контекстів. КзМА, оформлені паратаксисом, – надзвичайно продуктивне явище в німецькому мовленні.

Таблиця 1

№ п.п.	Модель №	Конфігурації КзМА	Приклади
/1/	**I**	**КОНСТ ↔ КОНСТ**	*Ich habe ein paar Brötchen gekauft und damit gefrühstückt.* *Ich habe ein paar Brötchen gekauft, aber nicht gegessen.* *Ich habe ein paar Brötchen gekauft, denn ich habe Hunger.* *Entweder kaufe ich ein paar Brötchen, oder ich verhungere.*
/2/	**II**	**КВЕС ↔ КВЕС**	*Hast du die Blumen begossen oder hast du wieder vergessen?* *Hast du Brötchen gekauft? Oder hast du keinen Hunger?*
/3/	**III**	**ДИР ↔ ДИР**	*Begieß die Blumen und mache dir ein paar Brötchen!* *Kauf dir ein paar Brötchen und hör auf zu flennen!*
/4/		КОМІС ↔ КОМІС	

К о м п л е к с н і мовленнєві акти (КлМА) являють собою бінарну комунікативну єдність – цілісну послідовність мовленнєвих дій, які утворюють інтегрований блок ієрархічно організованих неоднорідних комунікативно-прагматичних типів висловлювання, поєднаних спільною комунікативною інтенцією. КлМА є також двоактовими (двоіллокутивними) номінаціями – комбінаціями головного та допоміжного МА. При розмежуванні головних і підпорядкованих МА-функцій ми спираємося на ідею комунікативної філософії стосовно того, що мовленнєві акти виступають у дискурсі як складові попарно структурованої єдності (Doppelstruktur, paarweise auftreten) [11, 104], тобто у складі інтеракції.

Паратактично оформлені КлМА використовуються або в респонсивному, або в ініціюючому режимах спілкування, але цю інтеракційну функцію виконує лише якась одна з двох його частин. Отже, головним (→) слід вважати той МА у складі комплексного, на який очікується вербальна або невербальна реакція співрозмовника, а підпорядкованим (←) той, де реакція співрозмовника буде найменш очікуваною.

Моделювання КлМА показує, що із 12 теоретично можливих випадків засобами складносурядного речення можуть бути оформлені лише п’ять комбінацій чотирьох базових іллокуцій (табл. 2). Незважаючи на те, що в силу своєї двоіллокутивності кожна з п’яти моделей реалізується одночасно у двох скопусах, ми виходимо з того, що один із них буде домінуючим, а другий – рецесивним. Домінуючий скопус спричиняє функціонування $МА_1$ або $МА_2$ у дискурсивному режимі головного мовленнєвого акту, а рецесивний – підпорядкованого. Залежно від цього здійснюється прив’язка відповідної моделі до відповідної домінантної ситуації. Так, моделі V і VII мають чинність у скопусі спонукання, IV, VI і VIII – питання, а VIII і X – обіцянки. Як не парадоксально, але в широко розповсюджених контекстах повідомлення КлМА не використовуються, у силу чого констатив не вживається у функції головного МА.

Комунікативна парадигма паратактично оформлених КлМА, яка нараховує лише п'ять моделей замість дванадцяти теоретично можливих, є неповною. Із семи прогалин у цій парадигмі чотири пов'язані з констативом /6, 7, 8, 14/, дві – з квеситивом /9, 10/ та одна з комісивом /16/. Напевно, така диспозиція має відношення до проблеми прагматичної сполучуваності іллокуцій в одному комунікативному блоці.

Теоретично і практично можливі комбінації /6-10, 14, 16/ складносурядним реченням не реалізуються. Вони можуть виражатися іншими засобами – ланцюгом із двох і більше простих речень, гіпотаксисом, текстом. Очевидно, ССР є спеціалізованим засобом оформлення саме таких, а не інших КлМА, а його можливості в системі складних МА обмежені певними різновидами. Це потенційно складні МА, де позицію першого МА займають констативи, квеситиви й комісиви.

Оскільки КлМА IV, V, VI, VII, VIII, у яких зазначені іллокуції займають другу позицію, є досить продуктивним явищем у мовленнєвій діяльності, то цей факт може свідчити про певні кореляції між синтаксичною позицією і мовленнєвою функцією. З іншого боку, як видно з табл. 2, за характером підпорядкованості МА-функції поділяються на іллокутивно сильні та іллокутивно слабкі. До перших належать квеситиви, які в інтеракційному процесі завжди виступають у функції головного МА (IV, VI, VIII), а також директиви, які в цій якості виступають переважним (V, VII), але не головним (VI) чином. До іллокутивно слабких МА належать констативи (IV, V) і комісиви (VII, VIII). Очевидно, такий розподіл мовленнєвих актів за характером підпорядкованості відбиває той факт, що в комунікативній діяльності більшою силою впливу відрізняються МА спонукання і меншою МА з інтенцією передачі знання.

Таблиця 2.

№ п.п.	№ моделі	Конфігурації КлМА	Приклади
/5/	**IV**	КОНСТ ← **КВЕС**	*Die Erde ist trocken. Oder hast du die Blumen begossen? Ich habe Brötchen gekauft. Oder hast du keinen Hunger?*
/6/		КОНСТ → ДИР	
/7/		КОНСТ → КОМІС	
/8/		КВЕС ← КОНСТ	
/9/		КВЕС ← ДИР	
/10/		КВЕС ← КОМІС	
/11/	**V**	**ДИР** → КОНСТ	*Begieß die Blumen, sonst trocknen sie ein. Begieß die Blumen <. , - :> sie können eintrocknen.* {denn} *Kauf dir ein Brötchen <. , - :> sonst verhungerst du.*
/12/	**VI**	ДИР ← **КВЕС**	*Begieß die Blumen <. , - :> oder hast du schon? Kauf dir ein Brötchen <. , - :> oder hast du keinen Hunger?*
/13/	**VII**	**ДИР** → КОМІС	*Begieß die Blumen, sonst /oder/ es setzt was. Kauf mir ein Brötchen <. , - :> und ich verhungere nicht.*
/14/		КОМІС → КОНСТ	
/15/	**VIII**	КОМІС ← **КВЕС**	*Ich begieße die Blumen, oder hast du schon gemacht?Ich kaufe dir ein paar Brötchen. Oder hast du keinen Hunger?*
/16/		КОМІС → ДИР	

Сказане дозволяє зробити висновок про те, що комплексний мовленнєвий акт, оформлюючись на рівні своєї формально-граматичної структури координативно, є **прагматично ієрархічною структурою**, частини якої пов'язуються в єдине ціле не на основі одноранговості, незалежності, автономності, а на підставі ментальної субординації. Таку залежність можна охарактеризувати як **когнітивно зумовлену субординацію** предикативних частин паратаксису.

Використання в мовленні того чи іншого типу паратактично оформленого складного мовленнєвого акту детермінується певними соціодискурсивними (нерідко гендерними) чинниками, психологічним станом мовця (емоційним, вольовим, ментальним), співвідношенням соціальних статусів комунікантів, їх особистими інтересами, зв'язком МА з діяльністю в межах певних соціальних інститутів, ступенем їх інформованості, стилем здійснення мовленнєвого акту тощо – усім тим, що підпадає під категорію 'комунікативна конситуація' (скопус).

Якщо використання композитних МА асоціюється в концептуальному світі мовця насамперед з коректними комунікативними стратегіями, то вживання комплексних МА є можливим як у режимах адекватної, так і неадекватної соціальної поведінки, як в умовах кооперативного, так і конфліктного спілкування, як егалітарного, так і авторитарного дискурсів тощо. Отже, головна різниця між паратактично оформленими композитними і комплексними мовленнєвими актами полягає у способах маркування дискурсивних відношень між їх складовими – власне координативному (композитні) та субординативному (комплексні).

У плані плідності впливу на свідомість комунікантів явище субординації з його авторитарним підгрунтям володіє більшою аргументативною силою, ніж явище координації. Будучи глибоко інтеріоризованим у мовній свідомості, цей феномен можна вважати невід'ємною частиною вербального коду. Разом з тим, низька частотність ієрархічно організованих сурядних номінацій у реальному мовленні у порівнянні з високою частотністю номінацій з рівноправними відношеннями між складовими утримує баланс авторитарних і егалітарних векторів дискурсу, урівноважує процес спілкування, стратегічною метою якого завжди є консенсус і порозуміння.

На підставі сказаного представляється можливим уточнити й саму дефініцію складносурядного речення. У нашому розумінні воно є такою семіотичною одиницею, яка характеризується *формально-синтаксичною* ***бінарністю*** автономно поєднаних конструктивних частин; *семантико-синтаксичною* ***тернарністю***, що зумовлює його розподіл на реченнєві утворення з фіксацією а) когнітивно автономних, б) когнітивно ієрархічних відношень між денотативними ситуаціями; здібністю виступати у скопусі повідомлення, питання, спонукання і обіцянки у *формі* ***складних мовленнєвих актів*** – композитних або комплексних, дискурсивні відношення усередині яких визначаються у вимірах а) функціональної незалежності (композитні), б) функціональної залежності (комплексні); здатністю утворювати *комунікативно-функціональну* ***єдність***, що служить засобом репрезентації знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
2. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
3. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.
4. Рубашова Л.М. Категорія відношення: логіко-філософські та лінгвістичні аспекти // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Київськ. ун-т, 1998. – С. 89-95.
5. Сачков Ю.В. Статичтические данные как эмпирический базис социальных наук // Вопр. философии. – 1999. – № 7. – С. 79-93.
6. Солсо Р.Л. Когнитивная психология: Пер. с англ. – М.: Тривола, 1996. – 600 с.
7. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
8. Языкознание. Большой энциклопедический словарь /Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
9. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. – Stuttgart, Weimar: J.B. Metzler, 1994. – 581 S.
10. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. – Berlin, N. Y.: Walter de Gruyter, 2000. – 510 S.
11. Habermas J. Vorbereitende Bemerkungen zur Theorie der kommunikativen Kompetenz // Habermas J., Luhmann N. Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung? – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1990. – S. 101-141.
12. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. – Mannheim [u.a.]: Dudenverlag, 1993. – 1111 S.
13. Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. u.a. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bdn). – Berlin, N. Y.: Walter de Gruyter, 1997. – 2569 S.